

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЇ «ПІЗНАВАЛЬНА АКТИВНІСТЬ»

Т. П. Кошіль,
*аспірантка спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

Науковий керівник:
Г. Г. Цветкова,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

Увага до пізнавальної активності зумовлена її значущістю у процесі навчання, домінантним впливом пізнавальної активності на усі сфери людської діяльності. На думку більшості сучасних науковців, основою пізнання виступає активність, тому проблема формування пізнавальної активності є актуальною на сучасному етапі розвитку суспільства.

Розвитку пізнавальної активності учнів, як психолого-педагогічній проблемі, присвятили свої праці М. Данилов, Д. Ельконін, М. Короткова, Г. Костюк, І. Лернер, М. Махмутов, Н. Менчинська, Н. Морозова, В. Мясіщев, В. Онищук, П. Підкасистий, С. Рубінштейн, М. Скаткін, Г. Щукіна, П. Якобсон та інші педагоги та психологи.

Проте існує термінологічна розбіжність і відмінність у тлумаченні різними вченими психолого-педагогічної сутності зазначеного феномену. Для подальшого дослідження феномену пізнавальної активності, розглянемо його у різних аспектах, а саме: філософському, психологічному, педагогічному.

У філософії пізнавальна активність розглядається через дефініцію активності, яку розуміють як одну з визначальних рис способу життєдіяльності соціального суб'єкта, що відображає міру (рівень) спрямованості його здібностей, знань, навичок, прагнень, концентрації вольових, творчих зусиль на реалізацію нагальних потреб, інтересів, цілей, ідеалів [5, с.67].

Французькі філософи-матеріалісти XVIII ст. (К. Гельвецій, Д. Дідро, П. Гольбах і П. Кабаніс, Е. Кондільяк, Ж. Ламетрі, Ж-Ж. Руссо), приділяли значну увагу взаємозв'язку активності (а також і пізнавальної активності) живих систем з їх матеріальною організацією. Саме складність організації, а не наявність особливої субстанції пояснює здатність матерії відчувати і мислити.

І. Кант вважав, що пізнання не може бути безпосереднім відображенням дійсності, воно опосередковане суб'єктивною дійсністю, навіть на рівні чуттєвого відображення [5, с. 362].

За Г. Гегелем першоосновою світу є абсолютна ідея. Її саморух породжує реальний матеріальний світ. Суть пізнання – в саморозвитку, тобто в пізнанні свого власного змісту. Таким чином, Г. Гегель трактує пізнання як активну людську діяльність [5, с. 282].

Водночас тема пізнавальної активності знайшла своє відображення в дослідженні вчених психологів, які стверджували, що вміння людини пізнавати світ не є вродженим – від народження дається лише здатність до пізнання.

З. Фрейд підкреслював, що будь-яка активність людини визначається інстинктами. Вплив останніх на поведінку може бути як прямим, так і непрямим, замаскованим. Проте, саме інстинкти є кінцевою причиною будь-якої активності [5, с. 458]. А. Адлер вважав, що люди володіють творчою силою, яка дає їм можливість бути творцями свого життя: «вільна, усвідомлена активність є визначальною рисою людини» [5, с. 234].

Екзистенціальна психологія мала перед собою абстрактну суб'єктивовану активність індивіда, навіть, якщо йшлося про активність творчого плану. Ця активність мислилася як спонтанна, незалежна від середовища, а середовище – як вороже індивідові. Отже, активність – це ступінь взаємодії суб'єкта з оточуючою дійсністю. Дана категорія є однією з найактуальніших у дослідженні природи психіки, психічного розвитку, свідомості, пізнавальних і творчих можливостей особистості.

Із точки зору психології, активність – це загальна характеристика живих істот, їхня власна динаміка як джерело перетворення, зміни чи підтримки ними життєво значущих зв'язків із навколишнім світом; активність особистості – це одна з найважливіших якостей особистості, що позначається в діяльності зі зміни навколишнього світу відповідно до власних потреб, поглядів, цілей [2, с. 85].

Аналіз наукових джерел показав, як з розвитком філософської та психологічної думки розвивалися погляди дослідників на природу активності, що відображено на рисунку 1.

Рис. 1. Термінологічний аналіз поняття активності

На підставі проведеного аналізу літературних джерел нами здійснено узагальнення існуючих точок зору, які можна умовно об'єднати у три групи:

1) активність як діяльність (Л. Виготський, П. Гречишнікова, М. Каган, О. Леонтьєв, В. Орлов);

2) активність як характеристика діяльності (В. Смирнов, В. Сагатовський, В. Томашкевич);

3) активність як характеристика здатності або спроможності системи до діяльності (Н. Максимова, В. Мордкович, Н. Нугаєв, К. Платонов, В. Роскін).

У педагогічній довідковій літературі активність визначається як діяльне ставлення особистості до світу, здатність проводити суспільно значимі перетворення матеріального й духовного середовища на основі освоєння історичного досвіду людства; як здатність людини до свідомої трудової й соціальної діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на підставі засвоєння нею багатств матеріальної та духовної культури [4, с.189].

У педагогіці термін «активність» визначається як:

- діяльнісне ставлення особистості до світу;
- здатність виробляти суспільно значущі перетворення матеріального і духовного середовища на основі освоєння історичного досвіду людства;
- категорія, що проявляється: у творчій діяльності, вольових актах, спілкуванні [1, с. 343].

Отже, ми вважаємо, що поняття «активність» та «діяльність» не можна ототожнювати, хоча між ними є діалектичний зв'язок, і будемо розуміти під «діяльністю» свідомий цілеспрямований процес перетворення людиною предметів і явищ навколишнього світу та створення нових відповідно до людських потреб. У сучасній науці досліджуються різні види активності особистості (психічна, соціальна, трудова, поведінкова, розумова, творча, особистісна, когнітивна, комунікативна тощо). Особлива увага у психолого-педагогічних дослідженнях надається пізнавальній активності.

Як зазначає В. Ребенок, «активність тих, хто навчається, є показником ставлення до пізнання в конкретній навчальній ситуації та якістю особистості соціального значення» [1 с. 378]. Як вже зазначалося, проблема розвитку пізнавальної активності не є новою в педагогічній теорії та практиці, про те, незважаючи на достатньо велику кількість розвідок стосовно проблеми, до цього часу серед дослідників немає єдиної думки щодо визначення поняття «пізнавальна активність».

Уважаємо за доцільне навести дефініції поняття «пізнавальна активність» у сучасній педагогічній теорії й практиці [1], запропоновані різними вченими в таблиці 1.

Дефініції поняття «пізнавальна активність»

Енциклопедія освіти	Риса особистості, яка виявляється в її ставленні до процесу пізнання, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, спрямованої на оволодіння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань, способів діяльності, а також в її якості.
О. Федик	Інтегративна якість особистості, яка виявляється у її ставленні до пізнавальної діяльності, що передбачає прагнення до самостійності в засвоєнні знань, спеціальних умінь і навичок.
Т. Хоменко	Інтенсивна аналітико-синтетична розумова діяльність індивіда в оволодінні системою наукових знань та система особистісних характеристик і якостей, що забезпечують успішність відповідної діяльності.
В. Рахманов	Сутнісна особистісна характеристика, яка проявляється у здатності людини до діяльності, спрямованої на пізнання як предметного і соціального світу, так і самої себе.
Н. Чувасова	Складноструктуроване особистісне утворення, яке забезпечує необхідні внутрішні умови для формування творчої особистості.
С. Козачук	Соціальна властивість людини, що має природні передумови; складне особистісне утворення, яке виявляється у ставленні суб'єкта до пізнання навколишнього світу і себе у світі; якість, що втілюється через готовність та прагнення людини досягнути невідоме і найбільш повно реалізується у пізнавальній діяльності.
Л. Ніколенко	Складна системна особистісна властивість, яка ґрунтується на розвитку пізнавального інтересу й допитливості та виявляється в інтелектуальній активності суб'єкта, емоційних та вольових проявах, регулятивних процесах.
В. Тесленко	Якість особистості, що розвивається упродовж життя за наявності інтелектуальних здібностей, готовності та прагнень людини власними силами, долаючи труднощі, рухатися до опанування нових знань.
С. Поветкін	Соціальне утворення в діяльності, що дозволяє бачити і планувати процеси формування, які забезпечують становлення, реалізацію, розвиток і видозміну діяльності.
Т. Манькевич	Своєрідний інтелектуально-емоційний відгук на процес навчання, вміння самостійно думати, орієнтуватися в новій ситуації, знаходити свій підхід до рішення задач, бажання не тільки оволодіти знаннями, але й знати шляхи їх здобування, креативний та дещо критичний підхід до висновків інших і, як наслідок, повна незалежність у своїх думках.
А. Мальцев	Особистісна риса, що має вияв у стані готовності й наявному прагненні до самостійного здійснення учіння та зумовлюється свідомим вибором оптимальних шляхів для досягнення мети навчально-пізнавальної діяльності.
О. Мачушник	Складне психологічне утворення, яке визначає якісну характеристику діяльності особистості.

Проаналізувавши наведені вище дефініції, констатуємо, що науковці виокремлюють пізнавальну активність, як якість особистості (С. Козачук, А. Мальцев, Л. Ніколенко, В. Тесленко, О. Федик) та особистісне утворення (С. Козачук, О. Мачушник, Н. Чувасова). Наукові вважають, що пізнавальна активність позначається ставленням особистості до пізнавальної діяльності, готовністю й прагненням до самостійного її здійснення.

Проаналізувавши психолого-педагогічні дослідження можна стверджувати, що вчені не дають однозначного визначення пізнавальної активності. Тому на нашу думку *пізнавальна активність* – це інтегративна якість особистості, що виявляється в прагненні до пізнання, що визначає стійкий інтерес до пошуку нових знань, готовність до пошукової діяльності, ініціативності і самостійності в ній, що виражається в позитивних емоціях і рефлексивній самоорганізації.

Список використаних джерел:

1. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене. К: Кондор, 2007. 656 с.
2. Психологія розвитку. Словник: ред.-упоряд. Л.А. Карпенко; під заг. ред. А.В. Петровського, під. ред. А.Л. Венгера // Психологічний лексикон. Енциклопедичний словник: У 6 т. М.: Наукова думка, 2006. 176с.
3. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О. М. Степанов. К.: «Академвидав», 2006. 424 с.
4. Соціологічний енциклопедичний словник / Редактор-координатор Г.В. Осипов. М.: Изд-во НОРМА, 2000. 488 с.
5. Філософський енциклопедичний словник / Ред.-упоряд. Е.Ф. Губський та ін. М.: ИНФРА-М, 2007. 576 с.

УДК 373.2.091.113:005.336.2

ФАХОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

*Г. І. Савлук,
аспірантка кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*

*Науковий керівник:
Г.Г. Цветкова,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*

Освітній простір перебуває у стані реформування, що спричинено введенням нового професійного стандарту керівника (директора) закладу дошкільної освіти, відповідно якого, директор очолює заклад і здійснює